Inträdes-tal, [hållit] i Svenska Akademien Den 13 Maj 1787, af Kopisten vid Utrikes Expeditionen i Konungens Kansli, Nils Lorens Sjöberg

Bokutgåva

Texten ingår i *Svenska Akademiens Handlingar Ifrån År 1786. Andra delen*, s. 30–46. Tryckt hos Carl Deleen och J.G. Forsgren, Stockholm 1802.

Mine Herrar!

Den J nu valt till ledamot i ert af snille och förtjenst lysande samfund, har ej denna genomträngande skarpsinnighet, denna rörande vältalighet, som äro snillets kännemärken. Naturen har endast gjort honom till beundrare af all sinnlig och begreppets skönhet, af all nyttig och lysande förtjenst. Det är detta, kan hända, han låtit märka i de få rader han skrifvit, af hvilka några haft den lyckan att komma för edra ögon, och vinna edert bifall.

Mine Herrar! Hvad ära! hvad uppmuntran för den, som någon gång trott sig öfvergifven af lyckan, att upptagas i ett samhälle, sammansatt af landets yppersta snillen! Han skall ej mer beklaga den tid han öfverlemnat sig åt de vackra vettenskaperna.

Mine Herrar! Tillåten mig på ett ögonblick föra Er till minnes några af de stora män, som så till sägandes infört Snillet i verlden.

Man kan nämna folkslag, äldre än Grekerna, som haft vettenskaper, men intet äldre, som haft snille.

Homer är det största under i snillets verld. Aldrig har någon dödlig varit så jemt uppeldad af snillet, som han. Hos de största författare märkes det blott tid efter annan. Det öfriga af deras förträffligaste arbeten uppfylles med sinnrikheter, med qvickheter, med alla behag, som äro under snillet. Den hänryckning, hvari andre författare befinna sig under sammansättningen af deras bästa stycken, synes hafva varit vanliga känslan af lifvet hos Homer. Om detta är grundadt, har han varit den lyckligaste bland menniskor. Man märker så väl hos andra författare, att den själ de visa i sina arbeten, ej är den, som följer dem lifvet igenom. De ha måst bemöda sig, de ha måst höja sig ur den författning, hvari de dagligen befinna sig. Orsaken är tydlig. Umgänge med andra menniskor är nu liksom lifvets ändamål. För att behaga alla, måste man vara lik dem, och det är ej då, man beständigt är rörd af snillets låga. Det är troligt, att Homer, så beständigt utom sig sjelf, eller utom vanliga menniskokretsen, ganska litet umgåtts med sina samtida. Hans tvenne Poemer, de vackraste minnesstoder menskliga snillet kan uppvisa, synas hafva blifvit skrifna utan bemödande, utan omarbetning, likasom de flutit ifrån någon förestafvande öfvermakt. Det är troligt att de blifvit gjorda, om än menskliga snillet aldrig varit i stånd att fatta dem. Homer synes vara kommen på jorden, blott för att skrifva Iliaden, Odysséen, och dö.

En nation, som haft Homer till grundläggare af sin vitterhet, hade för evigt bibehållit sånggudinnorna hos sig, om ej menskliga sakernas oupphörliga hvälfning, om ej krigsandans förstörande ärelystnad hade föresatt sig att aldrig skona det heligaste.

Alla grekiska snillen ha någon känning af Homer: de största, af djerfheten i hans uppfinningar, af högheten i

hans teckningar, af mångfaldigheten i hans bilder, af förakt för denna släpande riktighet, som mattar själen: de mindre, af enfaldigheten i hans stil, af behaget i hans sätt att berätta, af konsten att göra rörande menskolefnadens allmänna händelser, och naturens vanligaste utsigter.

Det var några lyckliga snillen, som naturen satt i närmaste grad upp till Homer; de hade den djerfheten att vilja likna honom; de försökte, de misslyckades, de brände sina vers, och införde hans anda i prosa: och det var detta, som födde vältaligheten.

Det språk Homer tog emot, blef mellan hans händer nästan allt hvad det kunde bli: det rikaste, det mest välljudande, det mest skillrande, det majestätligaste, som de dödlige hafva talat.

Den lyckliga ställning, som Homer gaf Grekernas snille, bibehöll sig till deras väldes undergång. Aldrig såg man något folk förena så stridiga egenskaper: ett så oöfvervinneligt mod i faror, och en så okullstötlig ståndaktighet i upplåt, med en så liflig känsla i nöjen, och en så fin smak i välluster; en så skarpsinnig slutkonst, och en så djupsträckt forskningsgåfva, med en så leende bildningskraft, och ett så otvunget skrifsätt; vidlyftiga planer och stora utsigter, med detta urskillningssnille, som cirklar behagen i smått; de hade all liflighet och glädtighet i umgänge, utan den gränslösa behaglystnad och den odrägliga fåfänga, som åtföljer dem; och all den frihet och sjelfständighet, som födas af en grundad öfvertygelse om eget värde, utan den tvärhet, utan den egensinnighet, som äro dem följaktige.

Men hvad har då blifvit af dessa hjeltar, dessa snillen, som underkufvat och upplyst verlden? Hvi har ett folk, hvilket inom sig ägde alla de stora dygder, som borde föreviga dess varelse, försvunnit? Olyckliga Grekland! Ditt bedröfliga öde bör slå folkslagen med förskräckelse. Hvad styrka, hvad snilleförtjenster äro mer mäktiga att trotsa den allt förstörande tiden? Okunnigheten, barbariet och träldomen hölja den jord, som beboddes af snillet, friheten och hjeltemodet! Under dessa präktiga portiker vandrade skalden, och utkastade planen till en ny Iliad, filosofen, till ett nytt verldssystem, och hjelten, till Persiska monarkiens undergång; nu vandrar der den okunnige och lättjefulle Albanen, känslolös mellan de helgade ruinerna, endast bekymmersam att undvika hungern och glafven! Kastaliens källa, fordom besökt af Apollo och Behagen, iskänker ej mer denna himmelska hänryckning; hon kastar en grumlande bölja, som vattnar barbarer! Parnassen, der Jofur stundom blixtrande nedsteg, är villdjurens tillhåll, och Helikon yfves af törnen!

Efter ödet ville, att Grekland skulle underkufvas, var det en lycka att det skedde af Romare. Om det skett af Kartaginenser eller Numider, hade de bränt deras böcker, förstört deras minnesstoder, förjagat deras lärda; och verldens barbari hade förmodligen förevigats. Det är underligt, huru verldens öde ibland hänger på ett hufvudhår. Om Kartaginenserne segrat öfver Romarne, hade det vittra, det lärda, det öfver verlden herrskande Europen, troligen varit nu i samma belägenhet, som Negrernas fosterbygd.

Romarne bemäktigade sig Grekernas vitterhet. Virgilius, Horatius, Ovidius, odödliga namn! som burit Latiens ära längre än Scipioners, Emiliers och Cesarers vapen. Men efter Augustus intogo missfoster den Romerska thronen. Sånggudinnorna måste fly deras grymma utseende. Men midt ibland dessa tyranner uppsteg deras hämnare, den odödlige Tacitus. Han är en af de menniskor, som harmen gjort till snille. Han lefde midt ibland dessa bödlar, och han hade varit olycklig, om de haft nog omdöme, att se i denna man den, som skulle bära deras vanära till odödligheten. Ödet hade ställt honom fördelaktigt. Det hade kastat omkring honom de ohyggligaste laster och de sällsyntaste dygder, för att bli ett ämne, hvarpå hans gudomliga snille kunde visa sig. Romerska riket var i brytningen af friheten och träldomen. Sinnena hade hunnit att hämta sig från bestörtningen öfver Cesars segrar och Augusti statsklokhet. Största delen hade vanslägtats, ej allenast från friheten, utan från sjelfva träldomen; men hos några bibehölls Romerska själen obefläckad. Dessa tvenne sinnesbelägenheter stötte hvarandra för synbart. Det var ett lärerikt spektakel för en man som Tacitus. Också lärde han att känna menniskan, både som enskilt och medborgare. Hans arbeten äro ingen historia. Men denna form syntes honom tjenligast, för att samla tillhopa på ett ställe hans

mångåriga och skarpsinniga anmärkningar om menniskolynnet. Det är öfver tusen år sedan han skref; och med all vår filosofi, med alla våra sednare moraliska upptäckter, ha vi ej hunnit längre än han. Det är en skarpsinnighet, nästan öfver menskligheten, att förelöpa tidehvarfvens upplysningar. Taciti anmärkningar innehålla grunden till en ny sedelära, och en ny lagstiftning. Man måste ha snille, för att förstå Tacitus. Machiavel, Gracian, Rochefoucault, Montesquieu, Helvetius äro författare, som Tacitus tillskapat. Ehuru han ej tog pennan för att behaga, eller att med lyckliga uppfinningar och leende bildverk smickra det tanklösa menniskoslägtet, som han kanhända föraktade, är han dock en bland de behagligaste. Man må genomlöpa hela verldens vitterhet; Tacitus är ändå ny. Utan att vara mörk, eller eftersträfva mörkhet, ger han sina läsare det behagliga nöjet, att vid hvar utsaga ett ögonblick söka honom. Men det är i hans eget språk detta nöje bör kännas. Alla nya språk ha en alltför ordentlig gång, och hvart ord en alltför utmärkt betydelse, för att gifva det. Tacitus har nästan likså många tankar, som ord. Det är detta korta och starka skrifsätt, hans lärjungar, dem jag nyligen nämt, alla store och odödlige författare, efterapat. Men de ha äfven ingått i hans begrepp, de hafva gifvit verlden stora och ovanliga sanningar; men det är ännu ett förbländande ljus; våra ögon äro för svaga att uthärda det.

Segrars minne förgår med de olyckor de förorsakat, filosofiska lärobyggnader uppställas och förfalla oupphörligen; men vitterhetens mästerstycken förbli outplånliga, efter hjertats rörelser och inbillningens spel äro evigt de samma. O Rom! tiden har störtat dina hotande murar, lågan härjat dina vidsträckta palats, dina kostbara stoder ha lutat sina hufvuden till jorden, dina förfärliga arméer försvunnit som dimmor, och dina triumfers prakt blott lemnat ett fåfängt buller i verlden; men dina snillens odödliga arbeten ha trotsat tiden, lågan, barbarer, och understödja ännu menniskoslägtets vacklande höghet.

Barbarerne kunde ej förstöra Italiens till vitterhet och ömma känslor förledande klimat. Men jag öfvergår okunnighetens tidehvarf, och hastar till dig, skaldekonstens och Hesperiens ära, bildande Tasso! Din lefnad var ett sammandrag af snillets öden på jorden. Den häftiga, tysta och eviga kärlekslåga, som tärde dig, din alltid lefvande bildningskraft, som oupphörligt förde dig mot okända föremål och nya skapelser, lyckans ihärdighet att förfölja dig, dina landsmäns envishet att ej finna förtjenst hos dig och ändteligen, efter dina dagars slut, ditt stora och odödliga namn; allt bevisar en sannfärdig kallelse från snillets Gud.

Tasso gaf Italienarnes språk en styrka, och deras skaldekonst en höghet, som det förras veklighet, och den sednares fallenhet för qvickheter och ordlek tycktes förneka. Denna ömma och klagande ton, denna smak för prakt, denna böjelse för sinnrikheter, och detta tycke för förtrollningar, som utmärka Italienarnes skaldekonst, har hon af Tasso.

I våra dagar har Italien lemnat en man af första rangen i snillets verld. Men döden bortryckte honom förrän hans odödlighet var säker. Sverige förvarar hans aska, och vårt språk en del af hans snille. Han beundrade vår Konung, och älskade vår nation. Sjelf född för det behagligaste språk, fann han vårt förträffligt. Han har lemnat vår vitterhet tvenne ypperliga stycken.

Franska vitterheten innehåller den allmännast erkända goda smaken, och är allmännast antagen. Som Racine, dess största snille, hade konsten att göra sig behaglig för alla läsare, har han blifvit sin nations lagstiftare. Racines snille, det är Franska nationens. Det skulle vara svårt att fullkomligen lyckas i Frankrike med ett annat snille än Racines: man bör ha det samma. Få menniskor hafva skrifvit med det behag, den renhet, den harmoni, som Racine. Den, som ej funne nöje i hans skrifter, vore afgjordt oskicklig till all vitterhet. Han drifver aldrig förnuftet och passionen högre, än de i allmänhet finnas hos hela menniskoslägtet; men han är öfver allt ädel, öfver allt sann. Han är ett bevis, huru mycket behag, höghet och styrka ligga i allmänna menniskokänslan.

Racine fäste franska språkets öde. Han gaf det en ordentlig gång, renhet, harmoni, noggranhet.

La Fontaine är Frankrikes Lagstiftare i den muntra vitterheten. Aldrig har någon man hos någon nation liknat, än mindre öfverträffat honom. Man bör göra en skillnad emellan den allvarsamma och muntra vitterheten. Den sednare har blott få grader af fullkomlighet. Den, som ej hunnit den högsta, har hunnit nästan intet. Här födes man till allt hvad man blir. Af omsorgen att förbättras, försämras man. Att vara fullkomlig i detta slag, bör man liksom ha intet ändamål, hvarföre man är på jorden. Så snart hjertat är rördt af minsta passion, så snart man tänker att göra sig ett namn, så snart menskliga bekymren på något sätt så nalkas en, blir man aldrig La Fontaine. Man kan bli stor, man kan bli lycklig, men man blir ej han. Sådan var La Fontaine. Han ansåg denna verlden blott gjord för att andas i henne; och om under vistandet, man fann något godt infall, borde man säga det. Den enfaldigaste kunde umgås med honom lifstiden igenom utan att beskrattas, och den qvickaste utan att beundras. Han kände hvarken sig sjelf, eller sitt snille. Man kunde aldrig öfvertyga honom, att han var något i vittra verlden. Hans arbeten kostade honom ingen möda. Således ansåg han dem sjelf för ingenting, och trodde uppriktigt att andra gjorde så med. När man en gång sade honom att hans fabler voro bättre än Esopi och Fedri, ansåg han det för en galenskap. En sådan man var långt ifrån att tro, att hans skrifter skulle bli Franska vitterhetens heder, och hans namn nationens ära.

La Fontaine är en tröst för dem, som ej ha uppfinningsgåfva. Han visar, att man kan vara stort snille och vara den förutan. Han öfverträffar alla dem, som uppfunnit de ämnen, om hvilka han skrifvit.

La Fontaine gaf Franska språket dessa otvungna och lekande behag, som intet äldre eller nyare kunnat upphinna.

Af Racines efterträdare ha några hunnit honom temligen nära; La Fontaine har förblifvit oförliknelig.

Den, som satt mesta styrkan i Franska språket, är utan tvifvel J. J. Rousseau, den känslofullaste, den vältaligaste af alla skribenter. Denna enda man ger detta tidehvarf öfverlägsenhet för alla framfarna. Hvar och en, som har känsla för vältalighet, skall tacka ödet, att han blifvit född efter J. J. Rousseau. Han är en af dessa män, som Försynen då och då ger menniskoslägtet, för att ej låta dess höghet förfalla. Det är en lycka för menskligheten, att en man af hans skarpsinnighet, af hans vältalighet, tagit sedernas försvar. De kunna aldrig utrotas, aldrig allmänt föraktas, sedan en så förtjusande penna liksom helgat dem. Om menniskan kunde bli alldeles omoralisk, om hon kunde förkasta alla band, utom egennyttans; kan hon dock aldrig bli känslolös vid styrkan af Rousseaus snille, och förtrollningen af hans vältalighet. Han hade ett ändamål med sina skrifter, större än någon filosof före honom haft: det var att återföra menniskan till dess uråldriga enfaldighet i feder och lefverne. Men hon var så långt derifrån, att han måste göra mångåriga och djupsinniga undersökningar, för att finna denna naturliga menniskan. Han fann henne, lycklig och älskvärd; och måste beklaga, att hundra tidehvarfs bemödande ej haft annan verkan, än att föra menniskan från lycksalighetens bana.

Det språk, hvarpå Rousseau skrifvit, blir för evigt det herrskande i Europen. Det ena kan öfverträffa det i styrka, det andra i harmoni, ett annat i rikhet, ett annat i böjlighet; men Rousseau har ej skrifvit i dem. Rousseau är en man, som skolat namnkunniga det minst uppodlade. Det är med språken, som med snillen: de vackraste kunna ligga fördolda af brist på skickliga händer, som föra dem till dagen.

Rousseau har en förunderlig skicklighet att ställa sig in hos sina läsare. Han synes hafva studerat hvars och ens sinnelag, förrän han visar sig för honom. Den, som blott söker grundligheten, tror sig ha funnit sin man i Rousseau: den som öppnar en bok blott för att hänryckas, lemnar honom aldrig. Den som vill uppbyggas af sedelärans förträfflighet, tar Rousseau för sjelfva dygdernas Apostel; och den som vill tillbringa sina dagar i en ärbar epikurism, gör honom till sin symboliska författare. Han liknar regnbågen, hvilken, såsom Newton berättar, tar färgor allt efter de ögons beskaffenhet, som se honom.

Rousseau är af alla författare den, som mest läses af fruntimmer. Ett bevis, att snillet har ingen enda hög

egenskap, som är utom deras krets, endast författaren skrifver med behag. De älska Rousseaus skrifter, ty han är, till naturens heder, kanhända den minst lärde af alla, som skrifvit.

När man kastar en blick på Engelska vitterheten, häpnar man öfver den mängd snillen, som der lysa. Det är, som man gick i det fordna Rom, der man vid hvart steg mötte någon stor man, någon mäktig nations öfvervinnare, någon vördad patriot, som skolat förakta att styra ett främmande folk, ehuru han hemma var blott medborgare. Engelsmännerne ha vist ganska liten håg att utsprida sin vitterhet till andra folkslag. De likna dessa samhällen, i hvilkas grundlagar det är förbudit att göra landtvinningar. Men hemma är deras makt förfärlig. En Engelsk skribent, som vore vördad af hela Europen, men af sina landsmän ansedd med kallsinnighet, skulle tro sig en elak författare. Hvad man sagt om Romare, att de ej voro annat än en samling af hjeltar, kan man i annat afseende säga om Engelsmännerna: hela nationen har någon anstöt af snille.

Jag vill endast nämna tvenne af deras författare: Milton skref ett poem af den höjd och styrka, att det i förstone öfversteg sjelfva Engelska begreppet. I detta tidehvarf, då nästan alla glömda, förtjenster blifvit erkända, funno Engelsmännerne med bestörtning, att inom deras land, och i deras språk förvarades ett af menskliga snillets skönaste alster. Naturen hade förvändt alla reglor hos Milton. Han var i sin ungdom statsman, i sin ålderdom poet. Milton öfverväldigar sina läsares omdöme. Alla reglor om poetisk anständighet och trolighet försvinna. Man har blott tid att beundra. Men har man, i stället för snille, blott en geometrisk noggranhet, och, i stället för känsla, blott en studerad smak, så granskar man Milton vid hvar rad. I sanning, att fordra en matematisk riktighet i skrifter, som äro för blotta behaget, är något alldeles förvändt. Vi äro långt mer kännande än tänkande varelser. Också har naturen gifvit ganska litet för vår slutkonst, men en oändelighet för våra känslor. Men hon skryter ej med sin noggranhet. Hon har ej lofvat att aldrig bedraga oss. Hennes skönaste spektakel äro bländverk, och lifvets dyrbaraste nöjen, bedrägerier.

Pope tillbragte sin lefnad i en beständig hänryckning öfver snillets skönheter. Filosofien och behagen synas hafva tillskapat honom gemensamt, för att ur ett nytt organ predika för menskligheten de djupaste, de vigtigaste sanningar. Skaldekonsten, som förut blott smickrade örat och spelade för inbillningen, blef mellan hans händer menniskans lärmästarinna, som med okända behag lockade henne att inse sina hänseenden, till sig sjelf, till det hela, till det Högsta Väsendet. Hans förtjenst var så lysande, att äfven under sin lifstid triumferade han öfver en mängd boksynta missdådare, som hade sammanrotat sig mot hans ära. Men vi andra Européer, vi känna dem ej; deras förhatliga namn ha aldrig kunnat lemna Britanniens stränder. Pope gaf Europen Homer, så hög, så välljudande, så majestätlig, som Grekerne beundrade honom. Om menniskorna ej hade ett raseri att förnedra all lefvande, och nyligen afliden förtjenst, hade man upprest Homers öfversättare tempel.

Milton och Pope ha bragt Engelska språket till den fullkomlighet, att intet af alla nu gångbara kan täfla med det.

Ett folk har tvenne vägar att gå till äran: vapen och vitterhet. Få nationers krigiska anseende har varit allmännare erkändt, och bättre grundadt, än Svearnes. Våra vapen ha underkufvat nästan halfva Europen, och varit förfärliga för det öfriga. Men det är ej svårt att göra Svear till hjeltar. Naturen har gjort det mesta. Men huru mycket har man ej bedragit sig, då man för denna orsak nekat dem snille? Är det ej samma värma i själen, som på valplatsen föraktar faran, och rycker till sig segern; och som i ensligheten lyfter snillet till dessa höga drag, som tvinga till sig menniskornas beundran? En pultron är likså litet snille, som han är hjelte.

Våra största Konungar tillsammans ha ej förmått gifva nationen mer än denna, så till sägande, halfva ära, hjeltemodets. Det var Gustaf den Tredje förbehållit, att fullborda Svearnes anseende. Med efterdöme och uppmuntran har han gjort mer på några få år, än hela slägter af berömliga Regenter kunnat åstadkomma. Han har skapat vår vittra ära, och han frälsar den krigiska från förgätenhet. Segrar och segertecken ha intet

berömligt, om inga röster höjas till deras lof; och hjelten i grafven väcker ej många hjeltar, om ej hans dater liksom beskådas i en lefvande målning.

Menniskosjälen synes i detta tidehvarf långt mera verksam och orolig, än i de föregående. Det var blott krigens raseri och fanatismens ursinnighet, som då och då väckte henne ur sömnsjukan. Sedan dessa tvenne mäktiga fjädrar saktades eller stannade, var man nödsakad söka någon annan utväg för den eviga oro, som hvälfver menniskohjertat. Filosofien, vitterheten, moralen, de vackra konsterna hade länge sträckt oss sina armar: nu öfverlemnade vi oss åt dem. De som styra nationerna, och äga snille, finna att verlden genom dem skall nå ett lugn, hvarpå hon så länge förgäfves arbetat.

Mine Herrar! Jag ser i Eder församlade dem, som skola bidraga till detta stora ändamål i vårt land. Filosofien, statsläran, vältaligheten, skaldekonsten ha ingen särskilt del, hvari ej någon af Er öfverträffar. Det språk, som J handteren, förlorar mellan edra händer sin götiska sträfhet. Vi hafva sett det böja sig till skämtets finaste behag, lämpa sig efter passionernas oordentliga lopp, och höja sig till inbildningens starkaste utflygt. Det är med språken, som med prydnader, hvilka endast kläda de vackra.

* * *

Digitaliserad av Litteraturbanken.

Konverterad av Arkivkopia och publicerad på
https://arkivkopia.se/sak/littbank-SjobergNL_Intradestal1787.

Filen skapad 2018-12-13 19:07:16.910755